

การศึกษาอนุภาคกำเนิดมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงความหมาย สัญลักษณ์น้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

อนันตา สุขวัฒน์¹ และ อาภิสรา พลรัตน์²
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย^{1,2}
E-mail: ananta.soo@crru.ac.th¹, apisarap@crru.ac.th²

วันที่รับบทความ: 4 เมษายน 2567
วันที่แก้ไขบทความ: 3 สิงหาคม 2567
วันที่ตอบรับบทความ: 8 สิงหาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องลวดลายน้ำเต้า: การศึกษาอนุภาคกำเนิดมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาอนุภาคของการกำเนิดมนุษย์ผ่านนิทานเรื่องน้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ และเพื่อศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความหมายทางสัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่ในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก มีพื้นที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า อนุภาคของการกำเนิดมนุษย์ผ่านนิทานเรื่องน้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้งมีลักษณะร่วมคล้ายกับนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์อีกหลายกลุ่ม โดยอนุภาคเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคม รวมถึงความเชื่อทางวัฒนธรรมดั้งเดิมก่อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่จะรับศาสนาอื่น ๆ เข้ามา สำหรับการศึกษาคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความหมายทางสัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่ในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ พบว่า ในอดีตน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของกลุ่ม โดยเสื้อชาวลาหู่จะปักลวดลายน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ไว้บนเสื้อทุกตัวแต่คติความเชื่อใหม่ที่ทางกลุ่มลาหู่รับเข้ามามีผลต่อคติความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มทำให้ลาหู่ตำบลห้วยปลากั้งเลือกที่จะลดทอนความสำคัญของนิทานและสัญลักษณ์น้ำเต้าเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมใหม่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน

คำสำคัญ: ลวดลายน้ำเต้า อนุภาค การกำเนิดมนุษย์ กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่

Gourd Pattern: A Study of Human Origin Motifs in the Lahu Ethnic Group, Ban Huay Pla Kang Community, Rim Kok Subdistrict, Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province

Ananta Sookawat¹ and Abhisara Bolnarattana²
Faculty of Humanities, Chiang Rai Rajabhat University^{1,2}
E-mail: ananta.soo@crru.ac.th¹, apisarap@crru.ac.th²

Received: April 4, 2024
Revised: August 3, 2024
Accepted: August 8, 2024

Abstract

This qualitative research paper was conducted within the Lahu ethnic community of Ban Huay Pla Kang, Rim Kok Subdistrict, Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province, Thailand. The study aimed to investigate the motifs of human origin as reflected in the gourd myth of the Lahu ethnic group in Ban Huay Pla Kang Community and investigate the persistence and transformation of the symbolic meaning of the gourd in the clothing of the Lahu ethnic group in the same community. Data were collected through in-depth interviews. The findings revealed that the motifs of human origin in the Lahu gourd myth share similarities with the origin stories of many other ethnic groups. These motifs reflect the social development and cultural beliefs of the Lahu people before the adoption of newer religious practices. Regarding the symbolic meaning of the gourd in the Lahu clothing, the study found that the gourd was historically a significant symbol for the community, with gourd patterns commonly embroidered on traditional Lahu shirts. However, new beliefs introduced to the community have influenced their traditional practices. As a result, the Black Lahu of Ban Huay Pla Kang have reduced the importance of the gourd story and its symbolic patterns in their clothing to adapt to the evolving societal context of their region.

Keywords: gourd pattern, motifs, human origin, Lahu ethnic group

บทนำ

นิทานหรือเรื่องเล่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่ในอดีตทุกสังคมจะใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิง สอนใจ รวมถึงอธิบายสาเหตุของสรรพสิ่งบนโลก ไม่ว่าจะเป็นกำเนิดของสิ่งมีชีวิต ประวัติความเป็นมา ซึ่งเรื่องเล่าบางเรื่องมีนัยที่ซ่อนเร้นอยู่โดยบรรพบุรุษไม่อาจบอกเล่าหรือสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาได้ ด้วยเหตุนี้ นิทานเรื่องเล่าจึงมีส่วนช่วยถ่ายทอดเรื่องราวในสังคม รวมถึงเป็นแหล่งในการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไปโดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีการจดบันทึกแต่ใช้การถ่ายทอดเรื่องราวแบบมุขปาฐะ

แม้นิทานจะเป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดเรื่องราวหรืออธิบายปัญหาและข้อสงสัยในเรื่องต่าง ๆ แต่ว่าเนื้อหาของนิทานมักมีข้อความที่กล่าวเกินจริง หรือไม่สามารถเกิดขึ้นในชีวิตจริงได้ จึงทำให้นิทานและเรื่องเล่าถูกมองข้ามความหมายที่ซ่อนอยู่ ดังนั้น การที่จะศึกษารายละเอียดที่ปรากฏในนิทานไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมรวมถึงการอธิบายมูลเหตุของการกำเนิดสิ่งต่าง ๆ จากนิทานและเรื่องเล่า จึงต้องถอดรหัสเพื่อหาความหมายที่ซ่อนอยู่ ดังที่ เลวี - สเตราส์ (ศิริพร ณ ถลาง, 2548) กล่าวว่า “แม้ว่าเนื้อเรื่องในตำนานปรัมปราจะเป็นไปไม่ได้ในความเป็นจริง แต่เรื่องราวในตำนานเป็น ‘ภาษาที่เป็นรหัส’ ที่เราต้องพยายามทำความเข้าใจกับ ‘วิธีคิดแบบตำนานปรัมปรา’

ด้วยเหตุนี้ทำให้โครงเรื่องของนิทานจึงแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ เรื่องที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มซึ่งเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เนื้อหาของเรื่องจะเป็นเอกลักษณ์ มีลักษณะเฉพาะในการแสดงออกทางวัฒนธรรม นิทานประเภทนี้มักจะไม่ซ้ำกับเรื่องอื่น ๆ สำหรับนิทานอีกประเภท คือ มักจะมีโครงเรื่องที่ใกล้เคียงกับนิทานเรื่องอื่น ๆ แต่อาจปรับเปลี่ยนรายละเอียดในบางส่วนให้แตกต่างออกไป ซึ่งลักษณะของนิทานประเภทนี้ มักจะหยิบยืมมาจากวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงหรือเป็นนิทานที่แพร่หลาย เมื่อหันมาพิจารณาเรื่องเล่าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จะพบว่าทุกกลุ่มต่างก็มีการบอกเล่าประวัติความเป็นมา รวมถึงต้นกำเนิดโดยใช้นิทานเช่นกัน ซึ่งนิทานและเรื่องเล่าบางเรื่องอาจมีความเหมือนและความต่างในเรื่องของตัวละครหรือรายละเอียดปลีกย่อยที่ถูกเพิ่มหรือปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับบริบทของกลุ่มนั้น ๆ ดังตัวอย่างเช่น นิทานเรื่องน้ำเต้าซึ่งหลายกลุ่มชาติพันธุ์นำมาเล่าถึงต้นกำเนิดของมนุษย์ ก็เป็นนิทานอีกเรื่องหนึ่งที่รู้จักและแพร่หลายในแถบกลุ่มน้ำโขง

กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่หรือมุเซอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศทิเบตหรือบริเวณใกล้เคียงประเทศทิเบต จากการศึกษาของ Anthony R.Walker (1995)

ซึ่งศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ที่อาศัยในประเทศจีนอธิบายความหมายของชื่อและเล่าประวัติของกุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ว่า

“ลาหู่ ในภาษาลาหู่ นั้น คำว่า ลา หมายถึง เสือ ส่วนคำว่า หู่ หมายถึง เนื้ออย่าง ดังนั้นชื่อเรียกในประวัติศาสตร์ของชาวลาหู่ จึงหมายถึง ‘ชนเผ่าแห่งการล่าเสือ’ โดยชนเผ่านี้ มีต้นกำเนิดมาจากชาวเซียงโบราณที่อาศัยอยู่ในแถบมณฑลกานซู่และมณฑลชิงไห่ มีวิถีชีวิตแบบเลี้ยงสัตว์และเร่ร่อน จนต่อมาจึงค่อยๆ อพยพลงมาทางตอนใต้ของประเทศจีน จนในที่สุดได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหลานชาง (แม่น้ำโขง) ในเขตอำเภอปกครองตนเอง ชาวลาหู่อำเภอหลานชางและอำเภอปกครองตนเองชาวไตว่า ชาวลาหู่ อำเภอเมิ่งเหลียน เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยหลักของชนเผ่าลาหู่” ชาวจีนเรียกชาวลาหู่ว่า ล่อเฮ (Lo - Hei , La - Heir) ไทยใหญ่จะเรียกว่า มูเซอ โดยพอลและอีแลน ลูวิส (2528) อธิบายว่า “มูเซอเป็นคำฉาน ยืมมาจากภาษาพม่า แปลว่า “พราน” หรือ “นักล่า”

กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ได้ตั้งถิ่นฐานและอาศัยกระจายอยู่ทั่วไปแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ จีน เมียนมาร์ ไทย ลาว เวียดนาม จากการศึกษานี้ของสมบัติ บุญคำเยือง (2550) พบว่า

“ลาหู่แบ่งกลุ่มย่อยของตนเองออกเป็น 16 กลุ่ม ได้แก่ 1.Pi Hti 2. I Hso 3.Hai 4.Ku Lao 5.Kwi 6.Paw 7.La Law 8.Na Pe 9.Hka Paw 10.Si Pu 11.Si Pyeng 12.Kyi Li 13.Sen Ling 14.Nam Baw Pe 15.Pan Nai 16.Veng Gya ซึ่งการจัดกลุ่มนี้ยังไม่ครอบคลุมชาวลาหู่ที่อาศัยอยู่ในยูนนานและไม่ได้กล่าวถึงลาหู่ละ ลาหู่ญี และลาหู่แฉแล จากการจำแนกนี้ หากพิจารณาในมุมมองทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มีความเป็นไปได้ว่า ในยุคดั้งเดิมชาวลาหู่น่าจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ภายใต้ระบบภูมินิเวศเดียวกัน ต่อมาเมื่อแตกกระสานซ่านเซ็นไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ ชาวลาหู่ก็ปรับตัวให้สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่ จากประสบการณ์ที่บรรพบุรุษของชาวลาหู่แต่ละแห่งเผชิญในแต่ละวัน จึงกลายเป็นจารีต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชาวลาหู่แต่ละแห่ง”

ชุมชนห้วยปลากั้งเป็นชุมชนที่มีระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 5 กิโลเมตร โดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเป็นกลุ่มแรก ๆ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ต่อมาจึงเป็นกลุ่มไทลื้อ ไทใหญ่ ว่า กลุ่มชาวอีสานประมาณ 10 ครัวเรือน จนกระทั่งปี พ.ศ.2544 เริ่มมีการก่อตั้งสำนักสงฆ์ทำให้มีคนเชียงรายจากอำเภออื่นเข้ามาอาศัยในชุมชนเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2548 พระอาจารย์พบโชค ติสสุวิโส ได้เดินทางมาปฏิบัติธรรมและเริ่มก่อตั้งศาสนวัตถุ ทำให้วัดห้วยปลากั้งเริ่มเป็นที่รู้จัก กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่อาศัยในชุมชน ชักชวนเครือญาติให้มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ จึงมีการแบ่งสัดส่วนของที่อยู่อาศัย ออกเป็นชอยหลัก ๆ 32 ชอย และชอยย่อย ๆ ที่ไม่สามารถนับได้อีกจำนวนหนึ่ง โดยทุกชอย จะนำ

ชื่อของพระอาจารย์พบโชคมาตั้งเป็นชื่อซอยเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่อาศัย ต่อมาปี พ.ศ. 2564 ได้มีการพัฒนาทางเลี้ยวเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาการจราจร ซึ่งบริเวณที่ตั้งชุมชน ห้วยปลากั้งเป็นเส้นทางที่ถนนตัดผ่าน การเดินทางสะดวกทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว ร้านกาแฟหลายแห่ง ใน 1 ปี จะมีนักท่องเที่ยวรวมถึงผู้ที่ต้องการให้พระเข้ามาที่ชุมชน แห่งนี้โดยตลอด

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่บ้านห้วยปลากั้ง เป็น ‘ลาหู่ณะ’ หรือลาหู่ดำ โดยลาหู่ กลุ่มนี้ได้อพยพเข้ามาในชุมชนห้วยปลากั้งเป็นกลุ่มแรก ๆ จากหลายพื้นที่ในหลายช่วงเวลา ได้แก่ หมู่บ้านห้วยชมภู ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, หมู่บ้านขาแข้ง พัฒนา ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ จะอาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่ซอย 3 ชาวลาหู่ที่นี่จะออกไปประกอบอาชีพต่าง ๆ นอกชุมชน เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่ที่ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้ อาชีพหลัก ได้แก่ อาชีพค้าขาย ช่างก่อสร้าง เกษตรกรรมซึ่งจะเช่าพื้นที่ทำกินในหมู่บ้านอื่น อาชีพรองลงมา ได้แก่ รับราชการ พยาบาล ครู จากการสัมภาษณ์ นายอนันต์ คนสุวรรณ ชาวลาหู่ซึ่งเป็นผู้อาวุโส ในชุมชนที่มีความรู้ในเรื่องประเพณีลาหู่ ได้อธิบายว่า “ศาสนาที่ลาหู่ในชุมชนห้วยปลากั้ง นับถือ มี 2 อย่าง คือ ศาสนาดั้งเดิมที่นับถือเทพเจ้าก้อซา ผี และการนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งลาหู่ในชุมชนห้วยปลากั้งส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาคริสต์เกือบหมด เหลือเพียง 2 ครอบครัวที่ยังคงความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่”

เนื่องจากชุมชนห้วยปลากั้งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีการพัฒนาโดยได้รับงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐและจากทางวัดห้วยปลากั้งโดยตลอด แม้ในอดีตชุมชน แห่งนี้จะมีบริบทแวดล้อมเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมแต่จากการขยายตัวของเมืองทำให้พื้นที่ ในชุมชนแห่งนี้ถูกจับจองและสร้างสิ่งปลูกสร้างเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ประกอบกับชุมชนห้วย ปลากั้งเป็นชุมชนที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน จึงมีข้อจำกัดในด้านวัฒนธรรม และความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ชาวลาหู่รุ่นใหม่ในชุมชนยังได้ เข้าศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ ในอำเภอเมืองเชียงราย สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ลาหู่ ที่ชุมชนนี้ได้ปรับวิถีชีวิต วัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง

จากที่กล่าวมาจึงเป็นที่มาของการนำเสนอข้อมูลในบทความนี้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย ในการอธิบายอนุภาคของการกำเนิดมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ผ่านลวดลายน้ำเต้า ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีนิทาน - เรื่องเล่าบอกเล่าถึงการสร้างโลก ซึ่งจำแนก ประเภทนิทานการสร้างโลกเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ใต้ 4 ส่วนวน และกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ 3 ส่วนวน ตลอดจนการอพยพตั้งถิ่นฐาน การดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม โดยสร้างเป็นสัญลักษณ์สะท้อนผ่านลวดลายบนผืนผ้า ให้ลาหู่กลุ่มนี้ได้ละทิ้งนิทานปรัมปรา

อันบอกเล่าถึงจุดกำเนิดของการเป็นชาวล่าหู่ เนื่องจากนิทานบางเรื่องเป็นเรื่องของประวัติและความสำคัญของเทพเจ้ากือซาซึ่งเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิม ที่ขัดต่อความเชื่อของศาสนาใหม่ คือคริสต์ศาสนาที่ต้องนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียว ชาวล่าหู่จึงมองว่านิทาน เรื่องเล่าดั้งเดิมเป็นความเชื่อที่เหนือธรรมชาติเกินกว่าที่จะปรากฏในชีวิตจริงได้ ทำให้ปัจจุบันจึงหาผู้ที่เข้าใจและทราบเรื่องราวได้น้อยลง

คำถามการวิจัย

1. อนุภาคการกำเนิดมนุษย์จากนิทานเรื่องน้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์ล่าหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายมีลักษณะเป็นอย่างไร
2. สัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่ในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ล่าหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีการคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายหรือไม่อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอนุภาคของการกำเนิดมนุษย์ผ่านนิทานเรื่องน้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ
2. เพื่อศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความหมายทางสัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่ในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ล่าหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
บ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
2. ขอบเขตด้านประชากร
 - 2.1 กลุ่มชาติพันธุ์ล่าหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมผ้าล่าหู่ จำนวน 4 คน
 - 2.2 กลุ่มชาติพันธุ์ล่าหู่ นอกหมู่บ้าน ที่มีความรู้ในวัฒนธรรมผ้าล่าหู่ จำนวน 2 คน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล เป็นการศึกษเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ และรวบรวมแบบเรื่องนิทานที่เกี่ยวกับน้ำเต้าที่ปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือจากหนังสือที่มีผู้รวบรวมไว้ส่วนหนึ่ง และที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากข้อมูลสนามของชาวลาหู่ที่อยู่ในจังหวัดเชียงรายอีกส่วนหนึ่ง

2. ขั้นตอนการเก็บข้อมูล จะใช้วิธีการสังเกตการณ์ (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้งและกลุ่มลาหู่ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย จำนวน 6 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) ทั้งแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ในประเด็นประวัติความเป็นมาของชุมชน วัฒนธรรมประเพณี นิทานเรื่องเล่า รวมถึงรูปแบบและสัญลักษณ์ที่เป็นลวดลายเสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่

3. ขั้นศึกษาข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่เกี่ยวกับอนุภาคแบบเรื่องของนิทานน้ำเต้าและการคงอยู่และเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่บนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ โดยศึกษาจากตัวบทนิทานและเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในจังหวัดเชียงราย

4. ขั้นสรุปและอภิปรายผลการวิจัยในลักษณะของการพรรณานวิเคราะห์

แนวคิดทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย

บทความนี้ใช้แนวคิดหลักในการศึกษา คือ อนุภาคของนิทาน (motif) และแนวคิดสัญลักษณ์ (symbol theory) มาอธิบายนิทาน รวมถึงสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนเสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดอนุภาคของนิทาน (motif)

คำว่าอนุภาค (motif) หมายถึง หน่วยย่อยในนิทาน ที่จะปรากฏเนื้อหาคล้าย ๆ กันในนิทานเรื่องต่าง ๆ

ศิริพร ณ ถลาง (2548) อธิบายความหมายของอนุภาค หมายถึง “หน่วยย่อยในนิทานที่ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ และเหตุที่ได้รับการสืบทอดก็เพราะความไม่ธรรมดา มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ อนุภาคอาจเป็นตัวละคร วัตถุสิ่งของ พฤติกรรมของตัวละครหรือเหตุการณ์ในนิทาน”

สำหรับเสवालัทธิ อนันตศานต์ (2558) ได้อธิบายถึงความหมายของอนุภาค หมายถึง “ส่วนประกอบที่เล็กที่สุด (smallest element) ในนิทานซึ่งมีความเด่นและมีพลังพอที่จะคงอยู่ได้ในประเพณีปรัมปรา ในการที่จะมีพลังนี้ได้ อนุภาคจะต้องมีความแปลกและน่าสะอิดสะเอียน อนุภาคส่วนใหญ่จะจัดอยู่ในประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท คือ

1) ตัวละครในเรื่อง ซึ่งจะมีลักษณะแปลกหรือพิเศษผิดแผกไปจากคนธรรมดาสามัญ เช่น เทพเจ้า สัตว์ แม่มด รากษส ฯลฯ

2) วัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะปรากฏอย่างสม่าเสมอในการดำเนินเรื่อง เช่น ของวิเศษ ธรรมเนียมประเพณีที่ผิดไปจากธรรมดา ความเชื่อที่แปลกประหลาดและสิ่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะแบบเดียวกัน

3) เหตุการณ์เดี่ยว ๆ ที่เกิดขึ้นและคงอยู่อย่างอิสระ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้มีอนุภาคเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก”

2. แนวคิดสัญลักษณ์ (symbol theory)

ในการศึกษาเรื่องลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่จะปรากฏสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนเสื้อผ้าซึ่งเป็นลวดลายที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม สัญลักษณ์ จึงเป็นการสื่อสารอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ภาพแทนเป็นสื่อกลางในการแทนความหมายของอีกสิ่งหนึ่ง ดังที่ ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายของสัญลักษณ์หมายถึง “สิ่งที่กำหนดเพื่อให้ใช้หมายความแทนอีกสิ่งหนึ่ง” โดยสัญลักษณ์ นำมาใช้ในการศึกษาอย่างกว้างขวาง ดังเช่น ด้านภาษา ศิลปกรรม สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ สำหรับจุฑาทพธรร (จามจุรี) ผดุงชีวิต (2551) อธิบายถึงความหมายของ คำว่าสัญลักษณ์ (sign) “คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้มีความหมาย (meaning) แทนสิ่งต่าง ๆ ในตัวบท (text) และบริบทนั้น ๆ (context)

ในขณะที่ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550) กล่าวว่า ระบบสัญลักษณ์ที่อยู่ในคตินั้น เป็นการศึกษาถึงระบบที่ใช้แนวคิดอย่างหนึ่งหรือของอย่างหนึ่งแทนแนวความคิดอย่างอื่น หรือของอย่างอื่น เพื่อที่จะเข้าใจแนวคิด อารมณ์และจิตใจของกลุ่มชนซึ่งจะทำให้เข้าใจถึง สถานภาพหรือลักษณะของสังคมที่แท้จริง แสดงให้เห็นว่า สัญลักษณ์เป็นผลผลิตจากจิตใจที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นตำนาน นิทาน วรรณคดี หรือคติความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นมา ดังนั้น สัญลักษณ์จึงเป็นเรื่องราวที่มีบทบาทในสังคมมาตั้งแต่อดีตและดำรงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งในเรื่องทางศาสนา วัฒนธรรม การเมือง หรือวรรณกรรม

ในมุมมองของนักสัญวิทยา มองว่าสัญลักษณ์ของสัญวิทยา ได้แก่ บรรดาสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มมนุษย์ในสังคม และความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ขึ้นกับบริบท / กฎเกณฑ์ของสังคม

นั้น ๆ หรือก็คือระบบวัฒนธรรม เพื่อดูกระบวนการสื่อ / สร้างความหมายของสิ่งเหล่านี้
ในสังคม รหัสที่สำคัญได้แก่จารีตปฏิบัติทางสังคม-วัฒนธรรมในเรื่องนั้น ๆ ที่ต้องค้นหา
ให้พบไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ปรากฏการณ์ เหตุการณ์ หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในสังคม
ไม่มีความหมายในตัวเอง แต่ขึ้นกับระบบสังคมโดยรวมว่ามีกฎเกณฑ์กำหนดในเรื่องนั้น ๆ
อย่างไรบ้าง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอรส, 2555)

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดอนุภาคของนิทาน (motif) และ แนวคิดสัญลักษณ์
(symbol theory) มาอธิบายการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและสัญลักษณ์ลวดลายน้ำเต้า
ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ซึ่งในอดีตชาวลาหู่มีนิทานสืบทอดต่อ ๆ
กันมาว่าบรรพบุรุษชาวลาหู่ได้ถือกำเนิดมาจากน้ำเต้า โดยอนุภาคที่เกี่ยวกับมนุษย์
กำเนิดมาจากน้ำเต้ายังสามารถพบได้ในกลุ่มไทอาหม ไทลื้อ ผู้ไทเมืองแกง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์
ดังกล่าวจะถ่ายทอดความเชื่อในรูปแบบของนิทาน ในขณะที่ชาวลาหู่ในอดีตจะถ่ายทอด
ความเชื่อในเรื่องการกำเนิดมนุษย์ใน 2 ลักษณะ คือเรื่องเล่าและสัญลักษณ์ที่นำมาปักเป็น
ลวดลายลงบนเสื้อผ้า

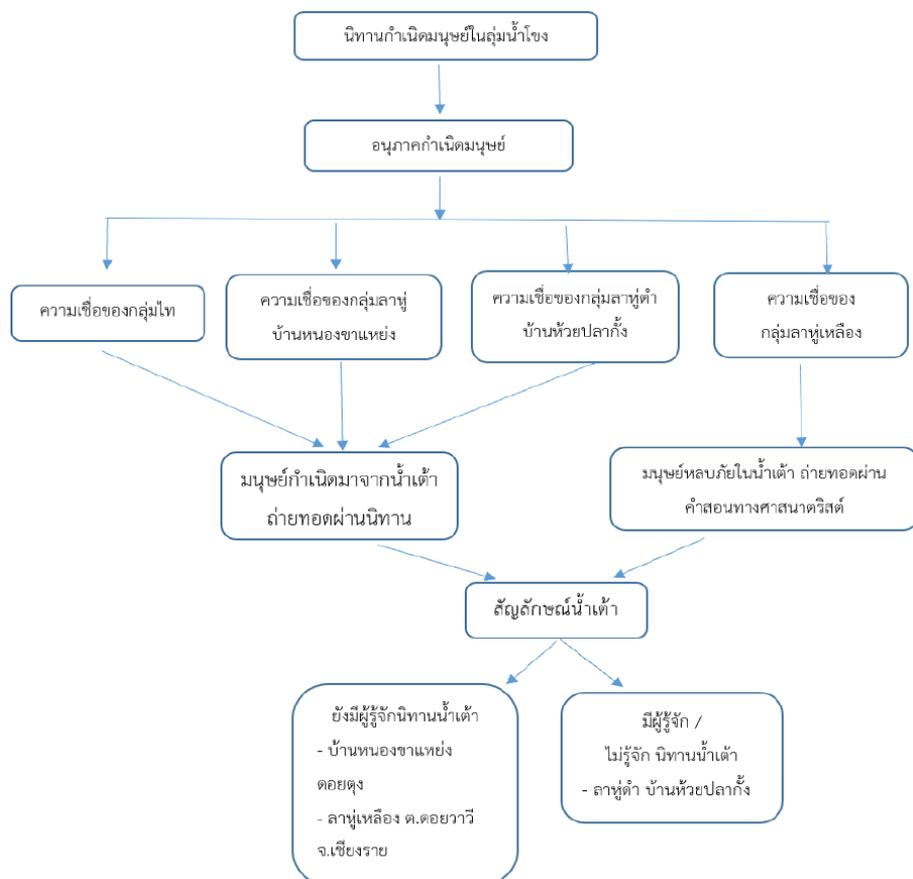
สำหรับแนวคิดสัญลักษณ์จะนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงความหมายของน้ำเต้า
ในสังคมปัจจุบัน รวมถึงการลดทอนความสำคัญของสัญลักษณ์ เนื่องจากชาวลาหู่ได้เข้าไป
ตั้งถิ่นฐานในชุมชนต่าง ๆ และได้เปิดรับความเชื่อแบบใหม่ ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่าง
ความเชื่อเก่าและความเชื่อใหม่ ซึ่งลาหู่แต่ละกลุ่มจะมีกลวิธีในการแสดงออกแตกต่างกัน
ตามบริบทของสังคม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1

กรอบแนวคิด ลวดลายน้ำเต้า: การศึกษาอนุภาคกำเนิดมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีนิทานปรัมปรา บอกเล่าถึงการสร้างโลก โดยมีเทพเจ้ากือซาเป็นเทพเจ้าสูงสุดที่ช่วยดลบันดาลให้เกิดสรรพสิ่งรวมถึงมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นผู้ถ่ายทอดสรรพวิธีให้ชาวลาหู่สามารถดำรงชีวิตสืบต่อกันมา บรรพบุรุษลาหู่จึงให้การเคารพนับถือเทพเจ้าองค์นี้เป็นอย่างมาก เห็นได้จากการเลือกน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ปักบนผืนผ้า เพื่อเป็นความทรงจำให้อนุชนลาหู่ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของตน ลวดลายน้ำเต้าจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่แสดงถึงความเป็นชาวลาหู่ รวมถึงต้นกำเนิดและพัฒนาการของกลุ่ม

น้ำเต้าเป็นพืชที่กระจายอยู่ทั่วไป สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ผลอ่อนสามารถนำมารับประทานได้ เมื่อผลแก่สามารถนำมาเป็นภาชนะบรรจุน้ำ หรือในบางกลุ่มชาติพันธุ์จะนำผลน้ำเต้าแก่มาตัดใช้เป็นภาชนะตักน้ำ นอกจากนี้น้ำเต้าจะมีประโยชน์ใช้สอยในด้านต่าง ๆ แล้ว น้ำเต้ายังมีลักษณะพิเศษที่คล้ายมดลูกของผู้หญิง เห็นได้จากบทความเรื่อง ‘โบราณว่าน้ำเต้าหน้าตาเหมือนมดลูก’ (กองบรรณาธิการ ศิลปวัฒนธรรม, 2566) กล่าวว่า “น้ำเต้ามีรูปทรงกลมป่อง ดูเหมือนท้องแม่ใกล้คลอดลูก แต่คอดตรงกลาง คนแต่ก่อนจินตนาการว่า เหมือนมดลูกของแม่ที่ให้กำเนิดลูกทุกคน” ด้วยลักษณะผลที่เป็นเอกลักษณ์ กลุ่มชนหลายกลุ่มในกลุ่มน้ำโขงจึงมีวรรณกรรมเกี่ยวกับน้ำเต้าที่บอกเล่าเรื่องราวของการกำเนิดมนุษย์ โดยวรรณกรรมเหล่านี้ จะมีอนุภาคหลักที่คล้ายกันและแตกต่างกันออกไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สำนวนที่ 1 การสร้างโลกของไทอาหม

พระเจ้าบันดาลให้น้ำท่วมโลก เมื่อน้ำลดมีน้ำเต้าเกิดขึ้นจากซากวัวพระเจ้าจึงสั่งให้ลูกชายผ่าน้ำเต้า หลังจากน้ำเต้าแตก มีคนและสัตว์ต่าง ๆ ออกมาจากน้ำเต้า พระเจ้าได้ส่งหลานคือ ขุนหลวง ขุนลายใต้บันไดสวรรค์ ลงมาปกครองมนุษย์

หมายเหตุ. จาก “ตำนานสร้างโลกของชนชาติไท: ตัวอย่างการศึกษาวัฒนธรรมจากตำนานในสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย,” โดย ศิราพร ฤกลาง, ใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (บ.ก.) *สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1, 96-97) 2542, เรือนแก้วการพิมพ์.

สำนวนที่ 2 ปู่สังกะสี ยาสังกะสี ของไทลื้อในมณฑลยูนนาน

แรกเริ่มเดิมทีไม่มีอะไรเลย มีเพียงแผ่นดินและท้องทะเล พญาแถนส่งให้ปู่สังกะสีนำน้ำเต้าวิเศษมายังพื้นโลก ปู่-ย่าทูนน้ำเต้าแตก เอาเมล็ดพืชโยนขึ้นฟ้าและหว่านบนดิน ร้อยปีต่อมา ปู่-ย่าเอาดินเหนียวมาปั้นรูปคน ปู่ปั้นผู้ชาย ย่าปั้นผู้หญิง และให้จิตวิญญาณ ปู่-ย่าปั้นรูปสัตว์ต่าง ๆ และให้ชีวิต ปู่-ย่าสอนให้ทำนาและหาอาหารกิน

หมายเหตุ. จาก “ตำนานสร้างโลกของชนชาติไท: ตัวอย่างการศึกษาวัฒนธรรมจากตำนานในสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย,” โดย ศิราพร ฤกลาง, ใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (บ.ก.) *สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1, 96-97) 2542, เรือนแก้วการพิมพ์.

ตำนานที่ 3 น้ำเต้า ของผู้ไทเมืองแกลง

แต่เดิมแผ่นดินเมืองแกลงนี้เป็นทุ่งว่างเปล่า มีภูเขาและต้นไม้ตามชายทุ่งบ้าง แต่ยังไม่มีย่านเมืองและมนุษย์ ในครั้งนั้นมีเทวดา 4 องค์เป็นที่นั่งอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบบริวารลงมาจุติในโลกเพื่อเป็นต้นกำเนิดมนุษย์เพื่อจะได้สร้างบ้านแปงเมือง เทวดาทั้ง 4 องค์ได้เนรมิตน้ำเต้าและพบบริวารเข้าไปอยู่ในนั้น ต่อมาน้ำเต้าได้ลอยขึ้นไปบนท้องฟ้าและตกลงมาบนภูเขา จึงภายหลังจึงเรียกว่า ภูเขาเต้าปุง เมื่อน้ำเต้าแตกออก ก็มีมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ ออกมา โดยกลุ่มแรก คือข้าแจะ กลุ่มที่ 2 คือไทดำ กลุ่มที่ 3 คือลาวพุงขาว กลุ่มที่ 4 คือฮ่อ และกลุ่มสุดท้ายคือแกว (ญวน) ต่อมาเมื่อนมนุษย์กลุ่มนี้ลงมาจากภูเขา ได้พากันมาอาบน้ำในหนองน้ำ ชื่อว่าหนองฮกหนองฮายที่เชิงเขา ซึ่งน้ำในหนองแห่งนี้เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์เมื่อได้อาบและดื่มกินจะทำให้มีผิวพรรณผ่องใสสะอาดงาม แต่ข้าแจะซึ่งออกมาก่อนกลัวหนาว จึงไม่ยอมอาบทำให้รูปกายดำมอมจนถึงทุกวันนี้

หมายเหตุ. จาก “พงศาวดารเมืองแกลง” โดย องค์การการค้าของครุสภา, ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒ (พิมพ์ครั้งที่ 1, น.103), 2506, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

ตำนานที่ 4 ปู่ลางเซิง เจาะรูน้ำเต้า

ในอดีตเนิ่นนาน ผีและคนยังไปมาหาสู่กัน แกลงได้ฝากข้อความมาบอกแก่ขุนคาน เจ้าเมืองลุ่มให้บอกแก่คนทั้งหลายว่าให้ส่งข้าวปลาบูชาแดนม้าแกลงจะให้เจ้าเมืองมาบอกสักกี่ครั้ง ผู้คนในเมืองก็ไม่ฟังคำแกลงเห็นดังนั้นจึงให้น้ำท่วมเมืองลุ่ม ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ปู่ลางเซิง ขุนเค็ด ขุนคานรู้ว่าพระยาแกลงโกรธ จึงพากันต่อแพนำครอบครัวขึ้นแพน้ำได้พัดให้คนกลุ่มนี้ขึ้นไปบนสวรรค์ เมื่อได้พบพระยาแกลงจึงบอกเล่าเรื่องราวพระยาแกลงจึงให้อยู่บนสวรรค์จนกระทั่งน้ำลด คนกลุ่มนี้จึงขอลงมาอยู่ที่พื้นดินเหมือนเดิม แกลงจึงมอบควายเขาลู่ผู้คนต่างพากันมาอยู่ที่เมืองนาน้อยอ้อยหนูและใช้ควายไถนา ผ่านไป 3 ปีควายก็ตายหลังจากนั้นไม่นานเกิดน้ำเต้างอกออกมาจากซากควาย 3 ผลใหญ่เท่าภูเขา เมื่อผลน้ำเต้าแก่ก็ ปรากฏเสียงร้องของผู้คนในน้ำเต้า ปู่ลางเซิงจึงเผาเหล็กสีแดงซีผลน้ำเต้า คนทั้งหลายก็ออกมาจากรูนั้น แต่เนื่องจากมีคนจำนวนมากเบียดเสียดกันขุนคานจึงใช้ส่วเจาะรูให้กว้างและใหญ่ขึ้น ใช้เวลา 3 วัน 3 คืน คนทั้งหลายจึงออกมาจนหมด กลุ่มที่ออกมาจากเหล็กซีที่ปู่ลางเซิงเจาะ คือกลุ่มไทลม และไทลี ส่วนกลุ่มที่ออกมาจากรูสีว ได้แก่ กลุ่มไทเลิง ไทล่อและไทควาง กลุ่มที่ออกมาจากรูสีวเป็นไทย ส่วนที่ออกมาจากรูซีเป็นข้า ต่อมา แกลงได้ส่งขุนครูและขุนครอง ลงมาเป็นกษัตริย์

หมายเหตุ. จาก “พงศาวดารล้านช้าง” โดย องค์การการค้าของครุสภา, ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒ (พิมพ์ครั้งที่ 1, น. 137-145), 2506, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

สำหรับอนุภาคเรื่องน้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ที่บ้านหนองขาหย่างพัฒนา อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย มีเรื่องเล่าขานว่าเกิดจากน้ำเต้าเช่นกัน โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า

สำนวนที่ 5 น้ำเต้าของชาวลาหู่ บ้านหนองขาหย่างพัฒนา อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย

พระเจ้าเป็นคนสร้างโลกนี้ขึ้น ในตอนนั้นยังไม่มีมนุษย์ พระเจ้าเลยปลูกรุ่นน้ำเต้าขึ้นมาเพื่อให้เป็นต้นกำเนิดของคน พระเจ้าดูแลน้ำเต้าเป็นอย่างดีจนเจริญงอกงาม เมื่อน้ำเต้าแก่เต็มที่ก็หล่นจากต้นกลิ้งลงคอยหายไป พระเจ้าเห็นดังนั้นก็รีบออกตามหาทันที พระเจ้าเดินผ่านกอไผ่ และถามว่าเห็นน้ำเต้ากลิ้งผ่านมาทางนี้บ้างไหม ไผ่ตอบว่าเห็นพร้อมบอกทางที่น้ำเต้ากลิ้งไป พระเจ้าเลยให้พรต้นไผ่ขอให้ทุกส่วนของไผ่ไม่ว่าจะเป็นใบ ลำต้น หน่อ กิ่ง ก้านมีประโยชน์ทั้งหมดจากนั้นพระเจ้ายกมือเดินตามหา จนมาถึงไร่แดงจึงเอ่ยถามแดงว่าเห็นน้ำเต้าไหม แดงไม่สนใจและปฏิเสธว่าไม่เห็น ทำให้พระเจ้าโกรธ จึงสาปว่าเมื่อเติบโตมีลูกหลานต้องถูกมนุษย์จับกินจนหมด ด้วยเหตุนี้แดงจึงเป็นอาหารที่ชาวลาหู่ทุกบ้านต้องกิน เมื่อพระเจ้าเดินผ่านกอกล้วย กอกล้วยให้ความร่วมมือและบอกทางที่น้ำเต้าผ่านไป จึงได้รับคำอวยพรให้ทุกส่วนของกล้วยมีประโยชน์ เมื่อพระเจ้ามาถึงลำห้วยที่น้ำเต้าตกลงไป พวกสัตว์ทั้งหลายได้แก่ กุ้ง ปูมาช่วยมน้ำเต้าขึ้นมาและเนื่องจากน้ำเต้าหนักมาก ทำให้กุ้งหลังหัก และปูใช้มือดันน้ำเต้าขึ้นมาเหนือน้ำจนทำให้มีอกกลายเป็นก้าม ต่อมาจะมีหนะ (นกกกระจาบ) มาช่วยเจาะน้ำเต้าให้เป็นรู จนปากกุดสั้น นกกกระจอกและหนูจึงมาช่วยเจาะจนสำเร็จ พระเจ้าจึงให้พร ให้สัตว์ทั้งสามสามารถกินข้าวที่มนุษย์ปลูกในนาได้ แต่สิ่งที่ดึงออกจากน้ำเต้าไม่ใช่มนุษย์แต่เป็นกระสอบ เพราะเจ้าจึงตัดกระสอบออกเป็นท่อน ๆ ทันใดนั้น กระสอบเหล่านั้นก็ฉีกขาด มีมนุษย์ออกจากกระสอบหลายกลุ่ม มีรูปร่างภาษาไม่เหมือนกัน พระเจ้าจึงให้สุนัข ขาว ดำแดง เหลืองช่วยดูแลมนุษย์แต่ละกระสอบ ต่อมาจึงกลายเป็นบรรพบุรุษของลาหู่แต่ละกลุ่ม (รัฐพล จรุงโยมลสิริ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มีนาคม 2567)

จากแบบเรื่องน้ำเต้า ทั้ง 7 สำนวน จะพบอนุภาคที่ปรากฏ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1

แสดงการวิเคราะห์อนุภาคเรื่องน้ำเต้า

สำนวน	การเกิดน้ำเต้า	สิ่งที่อยู่ในน้ำเต้า	การเจาะรูน้ำเต้า	การแบ่งกลุ่มมนุษย์
น้ำเต้า ไทอาหม	น้ำเต้าเกิดจากวัว	มนุษย์และสัตว์	ลูกชายของแลงตอน	-
ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี (ไทลื้อ)	เทวดาให้น้ำเต้า	เมล็ดพิซ	ปู่กับย่าทูนน้ำเต้า	-
น้ำเต้า ผู้ไทเมืองแกง	เทวดาสร้างน้ำเต้า	เทวดาและบริวาร	น้ำเต้าตกลงมาแตก	หนองน้ำ
ปู่ลางเซิง ล้านซ้าง	น้ำเต้าเกิดจากซากควาย	มนุษย์	ปู่ใช้เหล็กซีเภาไฟเจาะ	เหล็กซี , สีว
น้ำเต้าชาวลาหู่ บ้านหนองซาแยงพัฒนา	เทพเจ้าปลุกน้ำเต้า	กระสอบ	สัตว์หลายชนิด ช่วยเจาะรู	ตัดกระสอบเป็นชิ้น สุนัขนำไปดูแล
น้ำเต้าชาวลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลาบัง	เทพมารดาตลอด น้ำเต้าออกมา	มนุษย์	สัตว์หลายชนิด ช่วยเจาะรู	-
น้ำเต้าของลาหู่เหลือง	-	มนุษย์ชาย - หญิง	-	-

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าแบบเรื่องน้ำเต้าจะมีอนุภาคหลักที่สำคัญ ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อใหม่รวมถึงการถือกำเนิดของมนุษย์ผ่านน้ำเต้าเป็นอนุภาคที่มีลักษณะร่วมกัน โดยมีรายละเอียด คือ

1. อนุภาคเกี่ยวกับตัวละครสำคัญ

ตัวละครสำคัญในนิทานเรื่องน้ำเต้าแต่ละสำนวนล้วนเกิดจากเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่มีอำนาจและฤทธิ์เดชมาก สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ได้ โดยทุกสำนวนน้ำเต้าจะมาจากพระเจ้าในลักษณะที่ต่างกันออกไป อีกทั้งในแต่ละสำนวนยังสะท้อนให้เห็นว่าพระเจ้านอกจากจะเป็นผู้สร้างมนุษย์แล้วยังปกป้อง ดูแลและให้ความช่วยเหลือมนุษย์ ด้วยเหตุนี้นับตั้งแต่อดีตพระเจ้าในทุกกลุ่มจึงเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจที่คอยดูแลปกป้อง ค้ำครองมนุษย์

2. อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในน้ำเต้า

ในการอธิบายมูลเหตุของการเกิดสรรพสิ่งตามลักษณะของนิทานนั้นจะไม่สามารถอธิบายหรือพิสูจน์ได้ตามหลักทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นเพื่อเป็นการบอกเหตุผลของสิ่งที่เกิดขึ้น จึงกล่าวเพียงว่า เทพเจ้าเป็นผู้สร้างซึ่งจากนิทานเรื่องน้ำเต้าของไทอาหมแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์และสรรพสิ่งในธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน ในขณะที่สำนวนผู้ไทเมืองแกง ล้านซ้าง และกลุ่มลาหู่ได้สะท้อนให้เห็นว่า ในธรรมชาติปรากฏทุกสรรพสิ่งแล้วแต่ยังไม่มียุคพระเจ้าจึงสร้างมนุษย์ และได้สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้หรือสัตว์เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือน้ำเต้า ดังนั้นมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต

3. อนาคตเกี่ยวกับการแบ่งมนุษย์ออกเป็นแต่ละกลุ่ม

จากนิทานเรื่องน้ำเต้าน้ำเต้าในแต่ละสำนวนพยายามที่จะอธิบายถึงการแบ่งคนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกอบน้ำในหนองน้ำที่ปรากฏในนิทานของผู้ไทเมืองแฉง หรือการเลือกออกจากน้ำเต้าด้วยรูของเหล็กซีหรือรูของสิ่วที่ปรากฏในนิทานของล้านช้างการที่นิทานอธิบายเหตุของการแบ่งกลุ่มนี้ เป็นการพยายามอธิบายพัฒนาการทางสังคมจากสังคมบุพกาล (primitive society) ทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน แต่เมื่อได้พัฒนาเป็นบ้านเมืองมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มมีการเลือกผู้นำซึ่งผู้ที่จะมาเป็นผู้นำตามนิทานนั้นจะเห็นว่า 2 วิธีคือ วิธีแรกแถบเป็นผู้ส่งผู้นำลงมาซึ่งอาจตีความได้ว่ามีคณกลุ่มใหม่เข้ามามีอำนาจเหนือกลุ่มเดิมจึงมีระบบผู้นำเกิดขึ้น กับวิธีที่สอง คือการคัดเลือกผู้นำจากคณกลุ่มเดิมที่มีความพิเศษเหนือกว่าคนทั่วไป ซึ่งการพัฒนาจากชุมชนขนาดเล็กจนกลายเป็นเมืองได้ทำให้เกิดการเรียงตัวทางลำดับชั้นของสังคมชั้นใหม่ คือ ฐานะของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความหมายทางสัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่ในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ มีการผสมผสานและลดทอนความสำคัญของน้ำเต้าลง โดยมีรายละเอียดคือ ในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้ถือน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญจึงนำน้ำเต้ามาเป็นลวดลายเพื่อปักบนผืนผ้า ดังเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่เหลือง ที่ถือว่าน้ำเต้าเป็นเอกลักษณ์ลวดลายที่ให้ความหมายของการรักษาเผ่าพันธุ์ ดังนั้นในกลุ่มลาหู่เหลืองจึงยังมีการสืบทอดลายปักรูปน้ำเต้า โดยนำมาปักลงในผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า หรือผลิตภัณฑ์อื่น ๆ โดยนำความเชื่อดั้งเดิม ผสมผสานกับความเชื่อของศาสนาคริสต์ทำให้น้ำเต้ายังคงเป็นลวดลายสำคัญในฐานะพาหนะช่วยชีวิต

ภาพ 1

เสื้อฝ้ายามชนเผ่า

ภาพ 2

เสื้อชาวลาหู่

สำหรับกลุ่มลาหู่ บ้านหนองขาหย่างพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงรายยังมีประชาชนในชุมชนทราบและเล่านิทานเรื่องนี้ แต่ไม่ได้นำลวดลายน้ำเต้าเข้ามาใช้ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์

ในขณะที่กลุ่มลาหู่ชุมชนห้วยปลากั้งซึ่งเป็นลาหู่ดำ เล่าว่า ในอดีตน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของกลุ่ม โดยเสื้อชาวลาหู่จะปักลวดลายน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ไว้บนเสื้อทุกตัว น้ำเต้าจึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่เมื่อชาวลาหู่หันมานับถือคริสต์ศาสนาแล้วจะไม่ปักลวดลายน้ำเต้า รวมถึงจะไม่เล่านิทานเรื่องนี้อีกเพราะขัดต่อความเชื่อทางศาสนา แต่ยังสามารถพบเห็นลายน้ำเต้าบนเสื้อของชาวลาหู่บางคน แต่ก็เหลือน้อยเต็มที (อนันต์ คนสวรรค์: สัมภาษณ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มีนาคม 2567)

จากปรากฏการณ์ของนิทานเรื่องน้ำเต้าระหว่างลาหู่เหลืองและลาหู่ดำชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง แสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อใหม่ที่ทางกลุ่มลาหู่รับเข้ามามีผลต่อคติความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่ม เห็นได้การเล่าเรื่องน้ำเต้าของลาหู่เหลืองจะนำคติความเชื่อดั้งเดิมผสมกับคติความเชื่อใหม่ทำให้โครงเรื่องน้ำเต้าของกลุ่มนี้จะแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ หรือแม้แต่กลุ่มลาหู่ด้วยกัน ซึ่งการผสมผสานความเชื่อทั้งสองอย่างเข้าด้วยกันแสดงให้เห็นว่ากลุ่มลาหู่เหลืองเลือกที่จะประนีประนอมและรักษาเรื่องเล่าที่สืบทอดของกลุ่มเอาไว้โดยเปลี่ยนความหมายของน้ำเต้าจากการเป็นแหล่งกำเนิดบรรพบุรุษเป็นพาหนะที่ทำให้บรรพบุรุษลาหู่รอดชีวิต ในขณะที่ลาหู่ดำบ้านห้วยปลากั้งเลือกที่จะลดทอนความสำคัญของนิทานและสัญลักษณ์น้ำเต้าลง โดยอ้างหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ว่า “จงนับถือ พระเจ้าองค์เดียว” (เอกลักษณ์และศิลปะลวดลายบนผืนผ้า, 2560) ประกอบกับการพัฒนาทางเลียงเมือง การประกอบอาชีพนอกชุมชน การได้รับโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้คนในชุมชนเกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้คนอย่างหลากหลาย ด้วยเหตุนี้ลาหู่ชุมชนบ้านห้วยปลากั้งจึงเลือกที่จะสร้างตัวตนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

ลวดลายน้ำเต้า: การศึกษาอนุภาคกำเนิดมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า นิทานเรื่องน้ำเต้าเป็นนิทานที่มีลักษณะร่วมกับนิทานของคนกลุ่มอื่นๆ ในด้านการสร้างโลกและการกำเนิดมนุษย์ โดยน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ซึ่งในอดีตลวดลายน้ำเต้านับเป็นอัตลักษณ์ที่ชาวลาหู่ทุกคน จะปักไว้บนเสื้อ โดยลายน้ำเต้าจะมาจากนิทานปรัมปราที่บอกเล่าว่าชาวลาหู่ถือกำเนิดจากน้ำเต้าซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมก่อนการรับศาสนาใหม่ของกลุ่ม แต่หลังจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ได้นับถือคริสต์ศาสนา ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ตำบลชุมชนบ้านห้วยปลากั้งเลือกที่จะลดทอนเรื่องเล่าและสัญลักษณ์ของน้ำเต้าลง เนื่องจากคติความเชื่อเดิมขัดแย้งกับความเชื่อของศาสนาใหม่ที่ให้นับถือพระเจ้าองค์เดียว รวมถึงการปรับตัวของคนในชุมชนให้สัมพันธ์กับบริบทของสังคมเมือง ในขณะที่กลุ่มลาหู่เหลือองได้ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อของศาสนาใหม่ โดยปรับเปลี่ยนความหมายของน้ำเต้าจากสัญลักษณ์ที่เปรียบได้กับท้องของแม่เป็นพาหนะที่ทำให้ชาวลาหู่รอดพ้นจากเหตุการณ์น้ำท่วมโลก จากการผสมผสานความเชื่อทั้งสองทำให้ในปัจจุบันชาวลาหู่เหลือองยังคงสืบทอดลายปักน้ำเต้า โดยนำมาปักในวัสดุต่าง ๆ ได้แก่ เสื้อ กระเป๋าและผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับผ้าเพื่อจำหน่าย ซึ่งการสืบทอดลายปักบนผ้าของลาหู่ที่สอดคล้องกับการศึกษาของชาญยุทธ สอนจันทร์ (2559) ที่ศึกษาเรื่องผ้าผะเหวดอีสาน: โครงสร้างของนิทาน, อนุภาคตัวละครและภาพสะท้อนวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ในนิทานผ้าผะเหวดผู้วาดจะเลือกอนุภาคที่มีเหตุการณ์สำคัญ และความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด คุณค่า ภูมิปัญญา ค่านิยมวิถีวัฒนธรรม และคติความเชื่อของท้องถิ่นนั้น ๆ

สำหรับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความหมายทางสัญลักษณ์น้ำเต้าที่อยู่ในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ชุมชนบ้านห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย พบว่า ในอดีตน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของกลุ่ม โดยเสื้อของชาวลาหู่จะปักลวดลายน้ำเต้าเป็นสัญลักษณ์ไว้ทุกตัว น้ำเต้าจึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่เมื่อชาวลาหู่หันมานับถือคริสต์ศาสนาจะไม่นิยมปักลวดลายน้ำเต้าอีก รวมถึงจะไม่เล่านิทานเรื่องนี้อีกเพราะขัดต่อความเชื่อทางศาสนา จึงลดทอนความสำคัญของนิทานและสัญลักษณ์น้ำเต้าลง โดยผู้รู้และทราบความหมายของสัญลักษณ์จะเป็นผู้อาวุโสในชุมชนซึ่งมีจำนวนน้อย ลายผ้าของชุมชนนี้จึงไม่ปรากฏลวดลายน้ำเต้า แต่จะเกิดลวดลายแบบใหม่ที่มาจากการผสมผสานกับลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในชุมชนขึ้นแทน สอดคล้องกับการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ผ่านลายผ้าของปารีชาติ เกษมสุข และทิพ

วรรณ ทั้งยังมี (2566) ที่ศึกษาผ้าทอไทลื้อสื่อศรัทธาสู่ศิลปะร่วมสมัย ผลจากการศึกษาพบว่า ลวดลาย ที่ปรากฏบนผ้าทอของชาวไทลื้อ จะเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่บอกถึงความสัมพันธ์และแบบแผนในการดำเนินชีวิต ประเพณี พิธีกรรม คติความเชื่อความศรัทธา ในพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. การเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีการรวบรวมไม่มาก ซึ่งนับวันนิทานและเรื่องเล่าจะสูญหาย เนื่องจากการพัฒนาของสังคมทำให้กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากนิทาน

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์ นิทาน – เรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์ นำจุดเด่นของนิทานชาติพันธุ์แต่ละเรื่องมาสร้างเป็นสัญลักษณ์ในผลิตภัณฑ์โดยมีการเล่าเรื่องประกอบ

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2566, 10 พฤศจิกายน). *โบราณว่าน้ำเต้าหน้าตาเหมือนมดลูก*. silpa-mag. https://www.silpa-mag.com/culture/article_20387
- จุฑาพรรณี (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2551). *วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). บริษัทแอกทีฟ พรินท์ จำกัด.
- ชาญยุทธ สอนจันทร์. (2559). ผ้าพะเหวดอีสาน: โครงสร้างของนิทาน, อนุภาคตัวละคร และภาพสะท้อนวิถี วัฒนธรรมท้องถิ่น. *วารสารวิถีสังคมมนุษย์*, 4(1), 283-293. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/wh/article/view/89297>
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2555). *สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). *กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ เกษมสุข และทิพวรรณ ทั้งมั่งมี. (2566). ผ้าทอไทลื้อสี่ศรีทาสู่ศิลปะร่วมสมัย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(6), 1-14. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/264298>
- พงศาวดารล้านช้าง. (2506). *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2*. พระนคร: คุรุสภา.
- พงศาวดารเมืองแกลง. (2507). *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9*. พระนคร: คุรุสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2542). *ตำนานสร้างโลกของชนชาติไท : ตัวอย่างการศึกษาวรรณคดีจากตำนานในสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2548). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน - นิทานพื้นบ้าน*. โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สร้างเมืองล้านช้าง. (2506). *ประชุมพงศาวดารเล่ม 2*. คุรุสภา.
- สมบัติ บุญคำเือง. (2550). *รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคนชายขอบกรณีศึกษา ลาหู่และไท-ยวนบ้านป่าจังหวัดเชียงราย*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2561, 27 กรกฎาคม - 2 สิงหาคม). *น้ำเต้าทำแคนแหล่งกำเนิดมนุษย์*. *มติชนสุดสัปดาห์*.

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2558). อนุภาคเหนือธรรมชาติในนิทานเรื่องสังข์ทอง. *วารสารรามคำแหง (ฉบับมนุษยศาสตร์)*. 34(2), 1-21. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/huru/article/view/56055>

เอกลักษณ์และศิลปะลวดลายบนผืนผ้า. (2560, 2 พฤศจิกายน). *ผ้าทอชนเผ่ามูเซอ (ลาหู่)*. sacit. www.sacit.or.th

Authony R. W. (1995). *Mvuh Hpa Mi Hpa CREATING HEAVEN , CREATING EARTH An Epic Myth of the Lahu People in Yunnan*. Printed in Thailand by O.S. Printing House.